

Konekaivun arkeologinen valvonta Akaan kivisakastin muinaisjäännösalueen eteläpuolella 29.–30.6.2015

FM Jarkko Saipio

Tiivistelmä

Muinaisjäännöskohde Akaan kivisakasti (1000002014) koostuu vuoden 1510 paikkeilla rakennetusta kivisakastista ja sitä ympäröivästä vanhasta hautausmaa-alueesta vuonna 1828 rakennettuine kiviaitoineen. Noin 30 m sakastin kiviaidan lounaisnurkasta kaakkoon on paikallistettu Kirkkomäen 1000-luvulle ajoitettu polttokenttäkalmisto. 29.-30.6.2015 kivisakastin muinaisjäännösalueen eteläpuolella, osoitteessa Valtatie 11 sijaitsevassa kiinteistössä toteutettiin koneellista maanpoistoa vanhan liikerakennuksen purkamiseen ja uuden pystyttämiseen liittyen. Kaivutyöt ulottuivat lähimmillään vain n. 1 m päähän Akaan kivisakastin muinaisjäännösalueeseen kuuluvasta kiviaidasta. Yllä mainituista seikoista johtuen kaivutöiden yhteydessä toteutettiin arkeologista valvontaa mahdollisten entuudestaan tuntemattomien muinaisjäännösten, kuten kirkkomaan ulkopuolelle tehtyjen hautausten, rautakautisen kalmiston tai rautakautisen asuinpaikan havaitsemiseksi. Valvonnan aikana ei havaittu kiinteitä muinaisjäännöksiä eikä tehty arkeologisia löytöjä.

Kannen kuva: AKDG 4253:16

Näkymä Valtatie 11:sta Akaan kivisakastille, puretun rakennuksen sokkelin ollessa vielä suurimmaksi osaksi paikallaan.

Sisällys

Arkisto- ja rekisteritiedot.....	2
1 Johdanto	4
2 Kohteen ja valvotun alueen konteksti ja tutkimushistoria	5
3 Tutkimusmenetelmät	7
4 Valvontahavainnot	8
5 Yhteenveto	20
Lähteet.....	20
Digikuvaluettelo.....	22
Liite 1 Yleiskartta	

Arkisto- ja rekisteritiedot

Konekaivun arkeologinen valvonta muinaisjännöksen suoja-alueella ja sen läheisyydessä

Kenttätyönjohtaja
ja vastuullinen tutkija: FM Jarkko Saipio

Tutkimuslupa: diaarinumero MV/77/05.04.01.02/2015, pvm 26.6.2015

Kunta: Akaa

Alue: Toijala

Kiinteistö: 020-001-0028-0002, om. Jari ja Tuija Lehtonen

Muinaisjännöskohde: Akaan kivisakasti, mjrek. 1000002014

Kenttätyöaika: 29.–30.6.2015

Peruskartta: M4112H4 (TM35-lehtijako), 211411A4 (Yleislehtijako)

Koordinaatit: Valvotun alueen koordinaatit:
p = 6783963–6783991 i = 24492956–24492996 (ETRS-GK24)
p = 6785273–6785300 i = 331593–331633 (ETRS-TM35FIN)
Akaan kivisakastin koordinaatit (Peruskartta):
p = 6785292–6785374 i = 331556–331620 (ETRS-TM35FIN)

Tutkimuksen tilaaja
ja rahoittaja: Akaan kaupunki

Kustannukset: 663 €

Alkuperäinen raportti: Museoviraston arkeologinen keskusarkisto, Helsinki

Kopiot: Pirkanmaan maakuntamuseo
Museoviraston Hämeenlinnan toimipiste

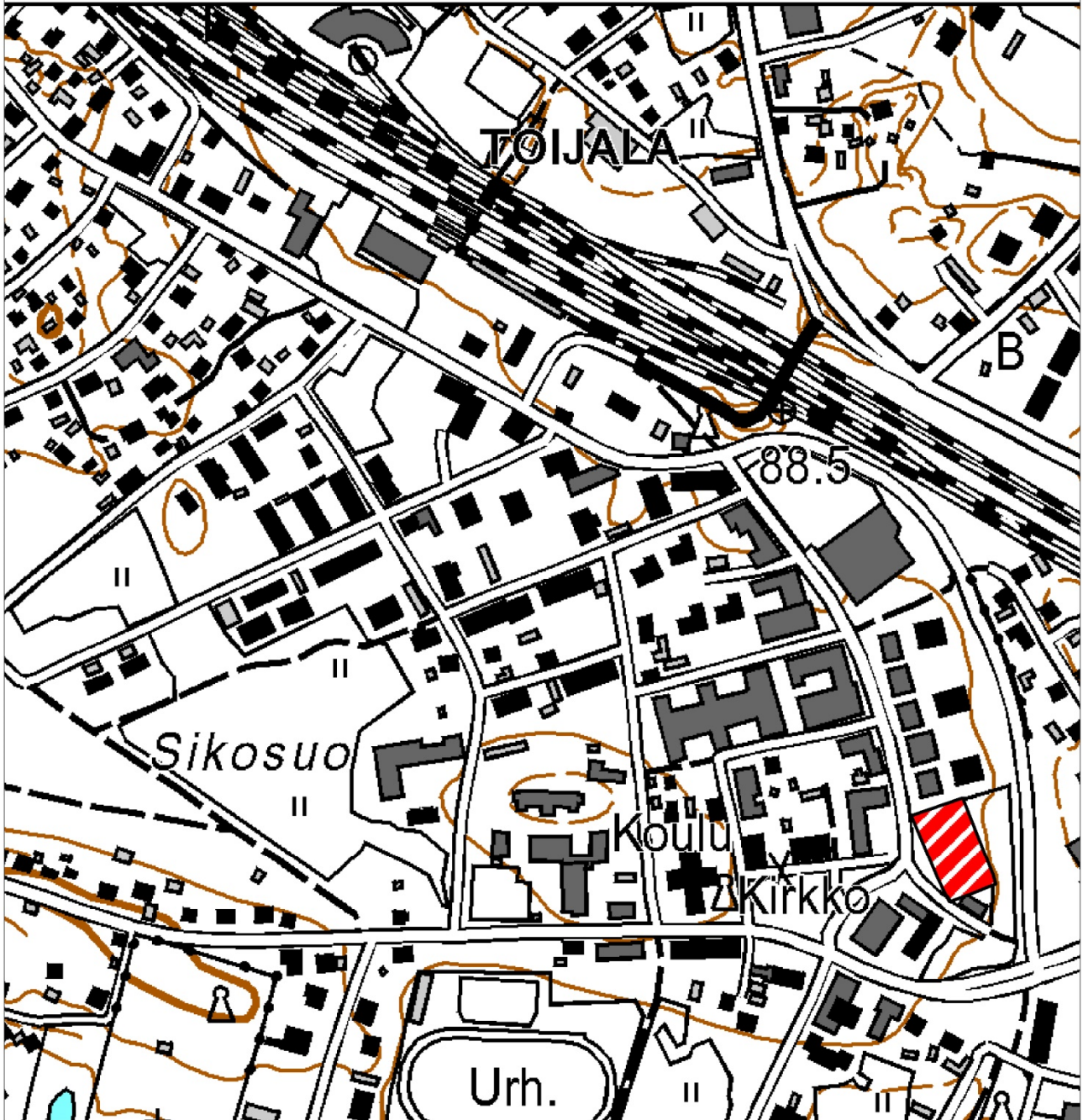
Valvotun alueen laajuus: 664 m²

Löydöt: -

Digitaalikuvat: AKDG 4253:1–21

Aikaisemmat tutkimukset: Timo Jussila, inventointi 2002
Hanna-Leena Salminen, valvonta 2006

Aikaisemmat löydöt: -

 Akaan kivasakasti (1000002014)
Koordinaatit (mj-rekisteri): p = 6785332, i = 331588 (ETRS-TM35FIN).
Peruskarttaote: Maanmittauslaitos 2014.
MK 1:5000.

1 Johdanto

Akaan kaupunkiin kuuluvassa Toijalassa sijaitseva muinaisjäännöskohde Akaan kivisakasti (1000002014) koostuu 1500-luvun alussa rakennetusta sakastista ja sitä ympäröivästä hautausmaa-alueesta kiviaitoineen. Konekaivun valvonta kohteen yhteydessä tuli ajankohtaiseksi kesäkuussa 2015, hautausmaan aidan eteläpuolella, osoitteessa Valtatie 11 sijaitsevassa kiinteistössä 020-001-0028-0002 toteutettavan rakennusprojektin vuoksi. Projektin yhteydessä suurimmaksi osaksi purettiin vain n. 1 m päähän hautausmaan muurista ulottunut liikerakennus uudisrakennuksen pystyttämiseksi sen jäänteiden päälle. Projektin puitteissa on tarkoitus sijoittaa tontille myös mm. parkkipaikka ja syväkeräysjäteastia. Pirkanmaan maakuntamuseo totesi 11.6.2015 Akaan kaupungin kaavoitusosastolle jättämässään lausunnossa, että rakennustyöt konekaivuihin ulottuvat metrin verran muinaisjäännöksen suoja-alueen puolelle ja vaativat siksi arkeologista valvontaa. Lausunnossa todettiin myös, että toisella puolella Valtatietä, osoitteessa Valtatie 20, sijaitsee myöhäisrautakautinen kalmistokohde Kirkkomäki (864010003), jonka laajuutta ei tunneta, koska kohteessa ei ole toteutettu kaivaustutkimuksia. Näin ollen oli otettava huomioon mahdollisuus, että tontilla sijaitsi entuudestaan tuntemattomia muinaisjäännöksiä, kuten hautausmaan aidan ulkopuolelle tehtyjä hautauksia, rautakautista kalmistoa tai rautakautinen asuinpaikka.

Arkeologista valvontaa vaativiksi kaivaustöiksi Pirkanmaan maakuntamuseo totesi hautausmaan kiviaidan viereisen rakennuksen perustusten eristämisen ja salaojituksen, syväkeräysjäteastian kaivamisen sekä pihan maanpinnan madaltamisen ja kuorimisen. Vanhojen putkistojen ja maakaapelien kohdalla toteutettava kaivaustyö rajattiin valvontaa vaativien töiden ulkopuolelle, samoin purettavan rakennuksen koillispuolella olleiden portaiden kohdalle sijoittunut maanpoisto.

Akaan kaupunki järjesti rakennustöille arkeologisen valvonnan ajalle 29.–30.6.2015, jolloin toteutettiin rakennuksen perustusten eristämiseen ja salaojitukseen sekä pihan maanpinnan madaltamiseen ja kuorimiseen liittynyt konekaivu. Valvonnan toteutti FM Jarkko Saipio. Syväkeräysjäteastian liittyvät kaivaustyöt toteutetaan tontilla myöhemmin, vielä tarkemmin määrittelemättömänä ajankohtana, ja vaativat siksi erillisen arkeologisen valvonnan. Nyt toteutetun valvonnan aikana syväjätekeräysjäteastialle suunnitellussa paikassa sijaisi rakennustöitä varten tontille tuotu työmaakoppi. Jos valvonnan aikana olisi todettu merkkejä muinaisjäännöksestä, olisi työt keskeytetty ja otettu yhteyttä Pirkanmaan maakuntamuseoon, joka olisi arvioinut jatkotoimenpiteet.

Akaan seutu –lehden toimittaja kävi 29.6. haastattelemassa valvonnan toteuttanutta arkeologia paikan päällä ja rakennustöiden arkeologisesta valvonnasta ilmestyiikin lehdessä juttu 2.7.2015. Työmaan kupeessa kävi valvonnan aikana myös kymmenkunta paikallista asukasta ja keskustelemassa projektin arkeologisesta ulottuvuudesta.

Helsingissä 6.7.2015,

Jarkko Saipio

2 Kohteen ja valvotun alueen konteksti ja tutkimushistoria

Akaan seurakunta perustettiin vuonna 1483, mutta nykyiselle Akaan kivisakastin muinaisjäännösalueelle rakennettiin Akaan kappelikunnan puinen kirkko ilmeisesti jo vuoden 1450 tienoilla. Kyseinen kirkkorakennus säilyi käytössä 1810-luvulle saakka, jolloin se purettiin huonokuntoisena ja osa hirsistä huutokaupattiin. Uusi kirkko rakennettiin n. 180 m länteen alkuperäisestä kirkonpaikasta. Alkuperäisen kirkon hirsistä on säilynyt erään akaalaisen tilan ullakolla. Tieto kirkon rakennusajankohdasta perustuu Suomen keskiaikaista kirkkorakentamista tutkineen Markus Hiekkasen näistä hirsistä 2000-luvulla teettämiin puulustoajoihin. (Hiekkänen 2007: 278–279.)

Edelleen pystyssä olevan Akaan kivisakasti rakennettiin alkuperäisen kirkon laajennusosaksi Hiekkasen teettämien puulustoajoitusten perusteella vuoden 1510 tienoilla (Hiekkänen 2007: 279). Tämä sopii yhteen sakastin perinteisen rakennushistoriallisen ajoituksen kanssa (Suvanto, S. 1954: 71; Hiekkänen 2014: 236). Sakastin nykyinen pystylankuista tehty eteläpääty on rakennettu puukirkon purkamisen jälkeen, mutta alkuperäisiä rakenteita on nähtävissä muualla rakennuksessa (Hiekkänen 2007: 279).

Kivisakastin ympärillä oleva hautausmaa lienee yhtä vanha kuin yllä mainittu puukirkko. Koko nykyinen Akaan kivisakastin muinaisjäännösalue on saatettu lunastaa seurakunnalle jo seurakunnan perustamisen yhteydessä. Hautausmaa ei alun perin kattanut koko maa-aluetta; nykyisen muinaisjäännösalueen etelänurkassa sijaitsevat 1600- ja 1700-luvulla kymmenysaitta. Hautausmaata ympäröi alun perin lankkuaita. Vuonna 1766 hautausmaata laajennettiin länteen päin huonoon kuntoon menneen aidan uusimisen yhteydessä. Tässä yhteydessä hautausmaan laajennusosaan tuotiin runsaasti täyttömaata. Nykyisen laajuutensa hautausmaa-alue saavutti vuonna 1775, jolloin laajennustöitä jatkettiin etelän suuntaan, muinaisjäännösalueen nykyiselle etelälaidalle saakka. (Suvanto, S. 1954: 341–342.)

Lankku-aidan tilalle rakennettiin nykyinen turpeella katettu kiviaita vuonna 1828 (Suvanto, S. 1954: 342). Aidan rajaama alue on n. 40 m x 70 m laajuinen, pituusakseliltaan SSE–NNW-suuntainen. Hautausmaan portti sijoittuu aidan läntisen sivun puoliväliin. Kiinteistö 020-001-0028-0002 rajautuu aidan eteläiseen sivuun. Hautausmaa säilyi jatkuvassa käytössä vuoteen 1890 saakka, jolloin uusi hautausmaa valmistui uuden kirkon länsipuolelle (Suvanto, P. 1954: 245–246). Viimeinen vainaja haudattiin sakastia ympäröivälle hautausmaalle tietävästi kuitenkin vasta vuonna 1912 (Hiekkänen 1994a). Kiviaitaa on aikojen kuluessa korjailtu useaan otteeseen, puiden juurien, roudan ja toistuvan aidan yli kiipeilyn aiheuttamien vaurioiden vuoksi (Hiekkänen 1994a). Viimeksi mainittuun ilmiöön on vaikuttanut paksujen täytemaakerrosten tuominen aidan läntiselle sivulle, aivan aidan vierestä kulkevan Valtatien toistuviin muutostöihin liittyen. Tienrakennukseen liittyvien maanpinnan kohotusten vuoksi aita kohoaa nykyisin matalimmillaan vain n. 50 cm nykyisen maanpinnan yläpuolelle (Hiekkänen 1994a). Markus Hiekkasen (1994a) arvion mukaan aita on alun perin ollut kauttaaltaan yli 1 m korkuinen, koska muista seurakunnista saatavilla olevien arkistotietojen perusteella tavoitekorkeus lienee ollut kaksi tai kaksi ja puoli kyynärää, eli 120 cm tai 150 cm. Eteläisivulla, kiinteistön 020-001-0028-0002 rajalla, aidan korkeus nykyisestä maanpinnasta on idässä tätä vastaavat 140–150 cm, mutta lännessä, nyt puretun liikerakennuksen takana, matalimmillaan vain n. 60 cm. (Hiekkänen 1994a).

Akaan kivisakastin muinaisjäännösalueella ei ole toteutettu kajoavia arkeologisia tutkimuksia. Muinaisjäännösalueen länsipuolella Pirkanmaan maakuntamuseo toteutti 12.–14.9.2006 arkeologista valvontaa kiviaidan länsisivun ja Valtatien välissä suoritettujen tietöiden ja valopylväiden asennustöiden yhteydessä. Valvonnan toteutti kentällä Hanna-Leena Salminen. Valvonnan yhteydessä ei havaittu esihistoriallisia muinaisjäännöksiä eikä tehty esihistoriallisia esinelöytöjä. Hautausmaan nykyisten portinpylväiden alapuolella

havaittiin kivirakenne, jonka alueelle kaivutyö ei kuitenkaan ulottunut. Lisäksi n. 7 m kyseisestä kiveyksestä länteen havaittiin 0,5–0,8 m x 0,4–0,5 m laajuinen kaksikerroksinen kivilatomus. Salmisen arvion mukaan molemmat kivirakenteet saattaisivat olla jäänteitä portille joskus johtaneesta kivetystä käytävästä. Kiveyksiä ei ollut tarpeen poistaa kaivaustöiden yhteydessä, joten ne jätettiin piirrettyinä ja valokuvattuina paikalleen. Varsinaisia kulttuurikerroksia ei valvonnan yhteydessä havaittu, vaan kaivettu maa koostui Salmisen arvion mukaan lähinnä täyttömaasta lähes metrin syvyyteen saakka tai syvemmällekkin. Valvonnan aikana paljastui myös ilmeisesti 1970- ja 80-luvuilla Valtatien ja hautausmaan kivimuurin väliin kaivettuja sähkökaapeleita ja putkia. Lisäksi valvonnan yhteydessä kävi ilmi, että hautausmaan etelä- ja pohjoisnurkkia oli 2000-luvun alussa hieman oikaistu Valtatien muutostöiden yhteydessä, ilman arkeologista valvontaa. Akaan seurakunnan suntio luovutti Salmiselle joitakin näiden muutostöiden yhteydessä tehtyjä esinelöytöjä. Salmisen mukaan esineet vaikuttivat melko resenteiltä. Tuoreehkolta vaikuttavan ajoituksen ja kontekstin epäselvyyden vuoksi esineitä ei talletettu Pirkanmaan maakuntamuseon kokoelmiin, mutta näiden joukossa ollut vanha lukko dokumentoitiin valokuvaamalla. (Salminen 2006.)

Vain muutaman kymmenen metrin päässä kiinteistöstä 020-001-0028-0002, Valtatien toisella puolella, on tehty rautakautinen kalmistolöytö vuonna 1961. Kalmiston jäänteitä löytyi Valtatie 20:ssä sijaitsevan kerrostalon pihassa toteutettujen kaapelioiden kaivaustöiden yhteydessä. Löydöt koostuvat miekasta, keihäänkärjestä, sirpistä, pronssisesta hevosenkenkäsoljesta ja pronssisesta spiraalirenkaasta (KM 15182). Helmer Salmo kävi Muinaistieteellisen toimikunnan (nyk. Museovirasto) puolesta tarkastamassa paikan, ajoittaen kalmiston typologisiin perusteisiin 1000-luvulle. Koska osa esineistä oli selvästi tarkoituksellisesti väänneltyjä, arvioi Salmo kyseessä olevan polttokenttäkalmiston. (Salmo 1961.)

Kohteessa ei ole toteutettu kaivaustutkimuksia, vaan kalmiston mahdollisesti vielä tuhoutumattomat jäänteet ovat edelleen kerrostalon pihan täytemaan ja asfaltin alla ja kohteen laajuutta voidaan vain arvailla (Salmo 1961; Bilund 1998: 29–34). Esineiden löytöpaikka sijaitsee Salmon sanallisen kuvauksen perusteella n. 30 m sakastia ympäröivän hautausmaan kiviaidan etelänurkasta etelälounaaseen (Bilund 1998: 29–34). Muinaisjäännösrekisterissä Kirkkomäen muinaisjäännöksen aluerajaus ulottuu Valtatien laitaan, alle 10 m päähän kiinteistöstä 020-001-0028-0002.

Hautausmaan kiviaidan etelälaitaan rajautuva nykyinen kiinteistön alue pysyi rakentamattomana 1880-luvulle saakka, koska hautausmaan vieressä asumista välteltiin Toijalassa pitkään (ks. Suvanto, P. 1954: 151, Liite 1; Arkkitehtitoimisto Eija Teivas 2002: 5). Toijalan vuoden 1886 tuhoisan palon jälkeen tontin luoteisnurkkaan kuitenkin nousi aivan kiviaidan viereen Köyvärin tilan hätäasumus, josta tontin myöhemmät rakennukset tietyvästi suoraan polveutuvat (Arkkitehtitoimisto Eija Teivas 2002: 17). Hätäasumuksesta muokattiin joskus 1900-luvun alussa hirsirakenteinen liiketalo, joka paloi 1900-luvun puolivälissä. Palon jälkeen talo uudelleenrakennettiin ja sitä laajennettiin sittemmin koilliseen terassilla, jonka alle rakennettiin kellari. Akaan kaupungin tietojen mukaan kellari on peräisin vuodelta 1980, kahden paikallisen asukkaan mukaan jonkinlainen kellari olisi kuitenkin tehty samaan paikkaan jo vuonna 1967. Toinen heistä kertoi myös, että tontilta olisi vuosikymmeniä sitten ollut sittemmin purettu puinen liiteri- ja saunarakennus liikerakennuksen itäpuolella. Vuosien 1937–38 kaavoituskartassa tontille onkin merkitty tähän kohtaan jonkinlainen piharakennus (esim. Arkkitehtitoimisto Eija Teivas 2002: 14). Kiinteistössä on siis selvästikin toteutettu merkittäviä muutostöitä useaan eri otteeseen 1900-luvun aikana.

Kiinteistön liikerakennuksessa toimi aikojen kuluessa monia eri yrityksiä, kunnes se 2010-luvulla jäi lopullisesti tyhjilleen. Vuonna 2015 Akaan kaupungin rakennusvalvonta myönsi luvan suurimmaksi osaksi purkaa varsin huonoon kuntoon päässyt rakennus publi-kahvilan rakentamiseksi sen vanhojen perustusten päälle.

3 Tutkimusmenetelmät

Kaivaustöiden etenemistä ja kaivinkoneen kauhan paljastamia kerrostumia taltioitiin valokuvaamalla ja muistiinpanoja tekemällä. Valvojalta oli mukanaan lapiot ja lasta mahdollisten kulttuurikerrosten tarkempaa tutkimusta varten. Lapiolla koetettiin maata valvotun alueen koillisnurkassa, jossa puretun rakennuksen sokkeli ulottui vain n. 1 m päähän hautausmaan kiviaidasta. Akaan kaupungin mittauslaitoksen työntekijät mittasivat tarkkuus-GPS:llä valvotun alueen rajat ja puretun rakennuksen sokkelin säilytettyjen seinämien sijainnin Akaan kaupungin käyttämään ETRS-GK24-koordinaatistoon, N2000- korkeusjärjestelmään. Lisäksi mitattiin paikalleen pihasta paljastuneet moderni kaivo ja vesijohdon sulkuventtiili. Valvoja laati mittausdokumentoinnin ja Akaan kaupungin kaavoitusosaston toimittaman ETRS-GK24-koordinaatistoon asemoidun pohjakartan perusteella valvotusta alueesta ja kiviaidan eteläosasta ympäristöineen yleiskartan Mapinfo 11.5 -paikkatieto-ohjelmalla.

Valvotun alueen rajauspisteet				
tunnus yleiskartassa	p	i	z	korkeuskonteksti
1	6783963,617	24492993,660	89,181	pohja
2	6783970,572	24492994,200	88,831	pohja
3	6783975,918	24492994,376	88,922	pohja
4	6783980,111	24492996,350	89,054	pohja
5	6783981,442	24492995,299	89,089	pohja
6	6783983,761	24492990,182	89,554	pohja
8	6783985,940	24492987,606	89,371	pohja
9	6783987,792	24492986,000	89,403	pohja
10	6783989,261	24492985,919	89,534	pohja
11	6783990,674	24492986,597	90,318	pinta
12	6783989,510	24492982,246	90,472	pinta
13	6783988,025	24492977,809	91,343	pinta
14	6783986,053	24492974,128	91,526	pinta
17	6783981,135	24492969,113	91,691	pinta
18	6783982,948	24492965,526	91,547	pinta
19	6783980,903	24492959,740	91,846	pinta
20	6783976,244	24492956,962	92,084	pinta
21	6783973,277	24492961,633	91,754	pinta
22	6783972,339	24492960,898	91,902	pinta
23	6783971,161	24492962,911	91,829	pinta
27	6783966,838	24492972,897	91,155	pinta
28	6783964,372	24492977,743	90,884	pinta
29	6783962,605	24492980,976	90,700	pinta

Sokkelin seinämien rajauspisteet			
p	i	z	konteksti
6783981,314	24492981,726	89,423	sokkelin alareuna
6783985,989	24492974,146	91,913	sokkelin yläreuna
6783979,799	24492970,38	91,646	sokkelin yläreuna
6783972,510	24492963,751	91,819	sokkelin yläreuna
6783966,710	24492972,805	91,823	sokkelin yläreuna

kaivo		
p	i	z
6783982,389	24492990,401	90,263

vesijohdon sulkuventtiili		
p	i	z
6783969,411	24492983,449	90,156

4 Valvontahavainnot

Kiinteistön luoteisosassa, hautausmaan kiviaidan tuntumassa sijainnut liikerakennus oli purettu kellarin ja sokkelin tasoon saakka jo ennen valvontaa. Rakennuksen vanhassa osassa sokkeli oli täynnä purkujätettä, jota poistettiin kaivinkoneella, uudessa osassa kellari oli vielä kattoa myöten pystyssä valvonnan alkaessa aamulla 29.6.

Puretun rakennuksen kivi- ja puuaineksen alustavan poiston jälkeen kaivinkoneella alettiin poistaa maata rakennuksen itä- ja pohjoispuolelta, kellarin ja sokkelin kaivamiseksi kokonaan esiin. Sokkelia ympäröinyt maa oli odotetusti ilmeisen resenttiä täyttömaata, hiekansekaista multaa. Sokkelin alareunan kohdalla tulikin näkyviin täyttömaakerroksen pohjalla olleen pressun jäänteitä. Mullan ja hiekan ohella sokkelin ympäristön täyttömaakerroksessa oli myös joitakin erittäin suuria irtokiviä, selvästikin kaivinkoneella aikoinaan siirreltyjä. Kyseiset kivet sijoitettiin tontin länsilaidalle, kaupungin maan tuntumaan, jonne konekaivu ei ulottunut.

Sokkelin pohjoislaidalla pressutasen alapuolella oli tiivis vaaleanharmaa savikerros, itälaidalla tummanruskeaa savea, joka edustanee tontin luontaista savimaata. Kaivaminen pysäytettiin sokkelin ympäristössä tähän multaisen täyttömaan ja savimaan rajapintaan, sokkelin tultua kokonaan esille.

AKDG 4253:1

Liikerakennus sokkelia myöten purettuna, kellarin ollessa vielä pystyssä. Kuvattu länsiluoteesta.

AKDG 4253:2

Rakennuksen ympäristöstä poistetaan multaista, suuria kiviä sisältävää täyttömaata. Kuvattu lounaasta.

AKDG 4253:3

Täytemaankerroksen savista pohjaa rakennuksen koillisnurkalla. Kuvattu kellarin katolta, lounaasta.

AKDG 4253:4

Täytemaankerroksen savista pohjaa rakennuksen koillisnurkalla, koillisesta.

AKDG 4253:5

Täyttemaakerroksen alta esiin tulevaa ruskeaa savimaata rakennuksen itälaidalla. Kuvattu etelästä.

Rakennuksen pohjoispuolella sokkelin vieressä olivat vielä jokin aika sitten sijainneet portaat, joiden kohdalla kaivauksen valvontaa ei sinänsä katsottu tarpeelliseksi. Maata poistettiin kuitenkin myös pidemmältä kiviaidan vierestä, aina itänurkalle saakka. Lähimmillään maanpoisto eteni tässä osassa työmaata noin 2 m päähän aidasta, eli muinaisjäännöksen suoja-alueen tuntumaan. Aidan perustusten peittäminen ehkäisemiseksi maata ei kuitenkaan kaivettu suoraksi seinämäksi, vaan loivasti pois päin aidasta laskevaksi rinteeksi. Myös tässä kohtaa kaivettu maa oli hiekkansekaisesta mullasta koostuvaa täyttömaata. Rakennuksen tuntumassa kiviaidan viereisen täyttökerroksen paksuus oli jopa yli 2 m, peittäen mitä ilmeisimmin myös kiviaidan alareunan. Kiviaidan itänurkkaa lähestyttäessä täyttömaakerros oheni selvästi. Markus Hiekkasen (1994a) päätelmä siitä, että kiviaidan alkuperäinen korkeus maanpinnasta olisi ollut johdonmukaisesti yli 1 m vaikutti perustellulta.

Kaiken kaikkiaan kiviaidan läheisyydessä toteutetun konekaivun syvyys vaihteli rakennuksen itäpuolelle sijoittuvalla aitaosuudella purettujen portaiden kohdalla toteutetusta n. 2 metristä aidan itäpäähän vajaaseen 1 metriin. Täyttömaakerroksen paksuuden ohella kaivussyvyyteen vaikutti myös se, että kauempana sokkelista maata ei ollut tarpeen poistaa yhtä syvältä.

AKDG 4253:6

Maanpoistoa kiviaidan läheisyydestä rakennuksen pohjoispuolella. Kuvattu lounaasta.

AKDG 4253:7

Kiviaidan vierustaa konekaivun pohjasyvytydessä rakennuksen pohjoispuolella, kaakosta.

AKDG 4253:8

Kiviaidan itänurkan tienoo konekaivun pohjasyvydessä, kaakosta.

Maanpoistoa jatkettiin rakennuksen jäänteiltä tontin itäosaan, tontille kaavailtuun parkkialueeseen liittyen. Tontin kaakkoisosassa kaivu ulottui enimmillään n. 19 m pois päin sokkelista, koillisosassa n. 14 m. Kaivussyvyys vaihteli tässä osassa kiinteistöä nykyisen maanpinnan korkeudesta riippuen 0,7 m ja 1,2 m välillä. Myös tontin itäosassa kaivettu maa oli mitä ilmeisimmin vanhaa täyttömaata lähes koko kaivussyvyyteen saakka; aivan pohjalta alkoi tulla näkyviin todennäköisesti tontin luontaista maaperää edustavaa tummanruskeaa savea. Vain aivan kaivetun alueen itäisimmässä laidassa tummanruskea savikerros tuli näkyviin jo heti nurmen alta. Tässä kohdassa kaivussyvyys pysytteli 0,7 m tienoilla.

Tontin itäosassa ainoat esiin tulleet rakenteet olivat moderni betonirakenteinen kaivo ja niin ikään betonin ympäröimä vesijohdon sulkuventtiili. Ensin mainittu sijoittui kaivetun alueen koillisosaan, jälkimmäinen eteläosaan. Kumpikin näistä rakenteista jatkui kaivaussyvyyttä syvemmälle.

Tontin itäosan täyttömaa oli enimmäkseen hiekkaista soraa, johon oli sekoittunut jonkin verran multaa ja savea. Poikkeuksen muodosti kaivetun alueen koillisnurkka, jossa täyttömaa oli hyvin multaista ja muista kaivetuista alueista poiketen sisälsi resenttiä roskaa, kuten tiilenkappaleita, muovinpalasia, viinipullon sirpaleita ja posliinikupin palasia. Mitään näistä ilmeisen moderneista artefakteista ei otettu talteen. Tämän koillisnurkan likamaa-alueen katkaisi lännessä ja etelässä kaivon ympäristön hiekkainen täyttösora. Likaan alta tuli esiin tummanruskeaa savikerros kuten muuallakin tontin itäosassa. Kaivon ja vesijohdon sulkuventtiilin välillä savikerroksen leikkasi kapeana vyöhykkeenä suoralinjainen sorakäytävä, jonka oli mitä ilmeisimmin synnyttänyt vesiputken kaivaminen venttiiliin ja kaivon välille, vaikka itse putki ei tässä kaivussyvydessä vielä tullutkaan näkyviin.

Kiinteistön kaakkoisnurkassa on HS-veden johtokartan mukaan Valtatien reunaan seuraavia vesiputkia. Varovainen kaivinkoneen kauhan raapaisu toi tässä kohtaa tonttia esiin selvästi karkeampaa ja homogeenisempää soraa kuin muualla tontin itälaidalla. Kaivinkoneen kuljettaja päätteli tästä että, tontin Valtatien puoleiseen laitaan oli kaivettu myös sähkökaapeli varsin lähelle nykyistä maanpintaa. Salmisen (2006: 10) kiviaidan länsisivulla aiemmin tekemien valvontahavaintojen perusteella johtopäätös on todennäköisesti

oikea. Kaapelin ja putkien vuoksi tässä osassa tonttia ei nyt kaivettu maata alkuperäistä pintaraapaisua syvemmälle eivätkä tulevat kaivutyöt tässä kohtaa vaadi arkeologista valvontaa.

AKDG 4253:9

Maanpoistoa tontin pohjoisosassa, kaivon länsipuolella. Kuvattu lounaasta, kellarin katolta.

AKDG 4253:10

Maanpoistoa tontin eteläosassa, vesijohdon sulkuventtiilin ympäristössä. Kuvattu lounaasta.

AKDG 453:11

Hiekkaista täyttösoraa tontin itälaidalla, kaivon eteläpuolella. Kuvattu lounaasta.

AKDG 4253:12

Resenttiä roskaa sisältävää täyttömaata kaivualueen koillisnurkassa, kaivon itäpuolella. Kuvattu etelästä.

AKDG 4253:13. Kai-
von ja vesijohdon sulkuventtiin välinen kaivanto leikkaa luontaisen savikerroksen tontin itäosassa. Kuvattu
lännestä.

AKDG 4253:14

Luontainen savikerros tontin itäosassa konekaivun pohjasyvydessä, etelästä.

AKDG 4253:15

Tontin kaakkoisosa konekaivun pohjasyvytyksessä, pohjoisesta.

Valvonnan loppuvaiheessa ryhdyttiin osittain purkamaan rakennuksen kellaria ja sokkeliä. Koska valvoja oli alun perin siinä käsityksessä että kellari ja sokkeli säilytettäisiin kokonaan, kävivät Akaan kaupungin kaava-suunnittelijat Johanna Fingerroos ja Jyri Saikkonen hänen pyynnöstään työmaalla tutustumassa tilanteeseen. Tilannekatsauksessaan he totesivat, että kellarin kiviaidan puoleinen seinä tulisi säilyttää aidan tuke- miseksi ja varmistivat puhelimitse rakennuttajan olevan tietoinen asiasta. Rakennuksen vanhalla puolella tilanne kiviaidan puoleisessa osassa oli sikäli hankala, että sokkeli oli tässä kohtaa huonokuntoisena ilmei- sen purettava, mutta tuli lähimmillään vain n. 1 m päähän kiviaidasta. Oman lisähankaluutensa toi se, että kiviaidasta oli jo ennen rakennustöitä, niistä riippumatta, sortunut kiviä kiinteistön puolelle pienellä alueella n. 12–13 m päässä aidan etelänurkasta, juuri siinä osassa aitaa, joka sijaitsi kaikkein lähimpänä sokkeliä. Aidasta pudonneet kivet lojuivat näin ollen aivan sokkelin tuntumassa. Akaan kaupungin oli ollut tarkoitus nostaa kivet hautausmaan puolelle ennen rakennustöiden alkua, mutta kivet olivat valvonnan aikana kui- tenkin edelleen kiinteistön puolella. Sokkelin länsiosan purkaminen täytyi siksi toteuttaa hyvin varovasti, jo pelkästään kyseisten kivien pitämiseksi ehjinä paikallaan. Näin myös tapahtui; kaivinkoneen kauhan nyppi sokkelin länsinurkan varovasti pois, aidasta pudonneiden kivien jäädessä paikalleen. Sokkeli osoittautui tässä kohtaa paljon odotettua matalammaksi, ulottuen vain 20–35 cm nykyisen maanpinnan alapuolelle. Toisin kuin kaikkialla muualla rakennuksen alueella, tässä kohtaa sokkelin seinämien alla ei ollut betonira- kenteita, vaan ainoastaan yli 2 m paksu kerros rakennusjätteen sekaista moreenia.

Sokkelin länsinurkan poistamisen jälkeen valvoja kokeili lapiolla maan koostumusta puretun sokkelin ki- viaidan puoleisessa reunassa. Sokkelin sisäpuolella oli lahonneiden puurakenteiden jäänteitä, tiilenkappa- leita, suurehkoja kiviä ja moreenin sekoittunutta multaa. Sokkelin aidanpuoleisessa reunassa näkyviin oli tullut myös muovinen salaojaputki. Sokkelin ulkopuolella maa näytti kiviaidan vieressä koostuvan varsin homogeenisestä multakerrostumasta. Kaiken kaikkiaan vaikutti siltä, että sokkelin matala länsinurkka saat- taa periytyä rakennuksen kaikkein vanhimmasta vaiheesta, 1880-luvun hätäasumuksesta. Rakennusta pys- tytettäessä on hyödynnetty paikalla ollutta luontaista moreenikumpareta. Viimeistään sokkelin nuorem- pien osien betoniseinämiä pystytettäessä maa on kuitenkin myllätty perusteellisesti ja siitä on tullut raken- nuksen täytettä.

Sokkelin länsinurkan mataluuden vuoksi muinaisjäännöksen suoja-alueelle ulottuvassa osassa kiinteistöä ei maata ollut tarpeen poistaa muutamaa kymmentä senttimetriä syvemmältä. Sokkelin ja kellarin osittaisen purkamisen jälkeen purkujäte poistettiin kaivinkoneella ja kaivettu alue tasoitettiin yleisesti. Rakennustöiden arkeologinen valvonta päättyi tältä erää siihen.

AKDG 4253: 17

Sokkelin länsinurkka ennen purkamista, idästä.

AKDG 4253: 18

Sokkelin länsinurkka ennen purkamista, kaakosta. Taustalla kiviaita ja sakasti. Sortunut kohta aitaa näkyy samassa linjassa sakastin kanssa.

AKDG 4253:19

Kiviaidan eteläosa sokkelin poistamisen jälkeen, lounaasta.

AKDG 4253:20

Kiviaidan eteläosa sokkelin poistamisen jälkeen, kaakosta.

Jäljelle jätetty osa rakennusta, kaakosta.

5 Yhteenveto

Valvonnan aikana ei havaittu merkkejä kiinteistä muinaisjäänöksistä eikä tehty arkeologisia löytöjä. Kiinteistön alueelle on 1900-luvun kuluessa toteutettu laajoja kaivutöitä ja tuotu runsaasti täyttömaata muualta. Valvonnan aikana kaivettu maa koostuikin lähes yksinomaan täyttömaasta, jonka alta tuli näkyviin mahdollisesti koskemattonta savimaata. Vain aivan tontin itäosassa savimaa tuli näkyviin heti nurmikon alta. Tontin länsinurkasta, kiviaidan etelänurkan läheltä rakennuksen sokkelin alta tuli näkyviin vanhaa rakennusjätettä, jonka joukossa saattaa olla vanhimmillaan 1880-luvulle ajoittuvaa materiaalia. Resenttiä rakennusjätettä tuli näkyviin myös kiinteistön koillisosasta. Jos kaivutyön kohteena olleella alueella on joskus ollut rautakautista kalmistoa tai asuinpaikkaa tai kirkkomaan ulkopuolelle historiallisella ajalla tehtyjä hautauksia, nämä lienevät tuhoutuneet jo aikoja sitten, tontilla eri aikoina toteutetuissa kaivutöissä.

Yllä mainitut johtopäätökset koskevat vain kiinteistön alueella 29.–30.6.2015 kaivettuja maa-alueita. Kiinteistön pohjoisosassa vanhan kirkkomaan kiviaidan itänurkan lähetyvillä myöhemmin toteutettavat syväkeräysjäteastian kaivutyöt vaativat oman arkeologisen valvontansa.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Arkkitehtitoimisto Eija Teivas. 2002. Toijalan torin ja valtatieen alueen kulttuurihistoriallinen selvitys. Tutkimusraportti Museoviraston rakennetun ympäristön arkistossa.

Bilund, A. 1998. Toijala. Arkeologinen perusinventointi 1998. Inventointikertomus Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.

Hiekkanen, M. 1994a. Entisen Akaan kirkkomaan kiviaidan korjaushanke Toijalassa, kertomus matkasta 30.8.1994. Matkakertomus Museoviraston rakennetun ympäristön arkistossa.

Salminen, H-L. 2006. Toijala. Kivisakastin sm-alueen länsipuolen kaivuutöiden arkeologinen valvonta 2006. Valvontakertomus Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.

Salmo, H. 1961. Toijala Kirkkomäki. Esineiden KM 15181 löytöpaikan tarkastus 1961. Tutkimusraportti Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.

Kirjallisuus

Hiekkanen, M. 1994b. *The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

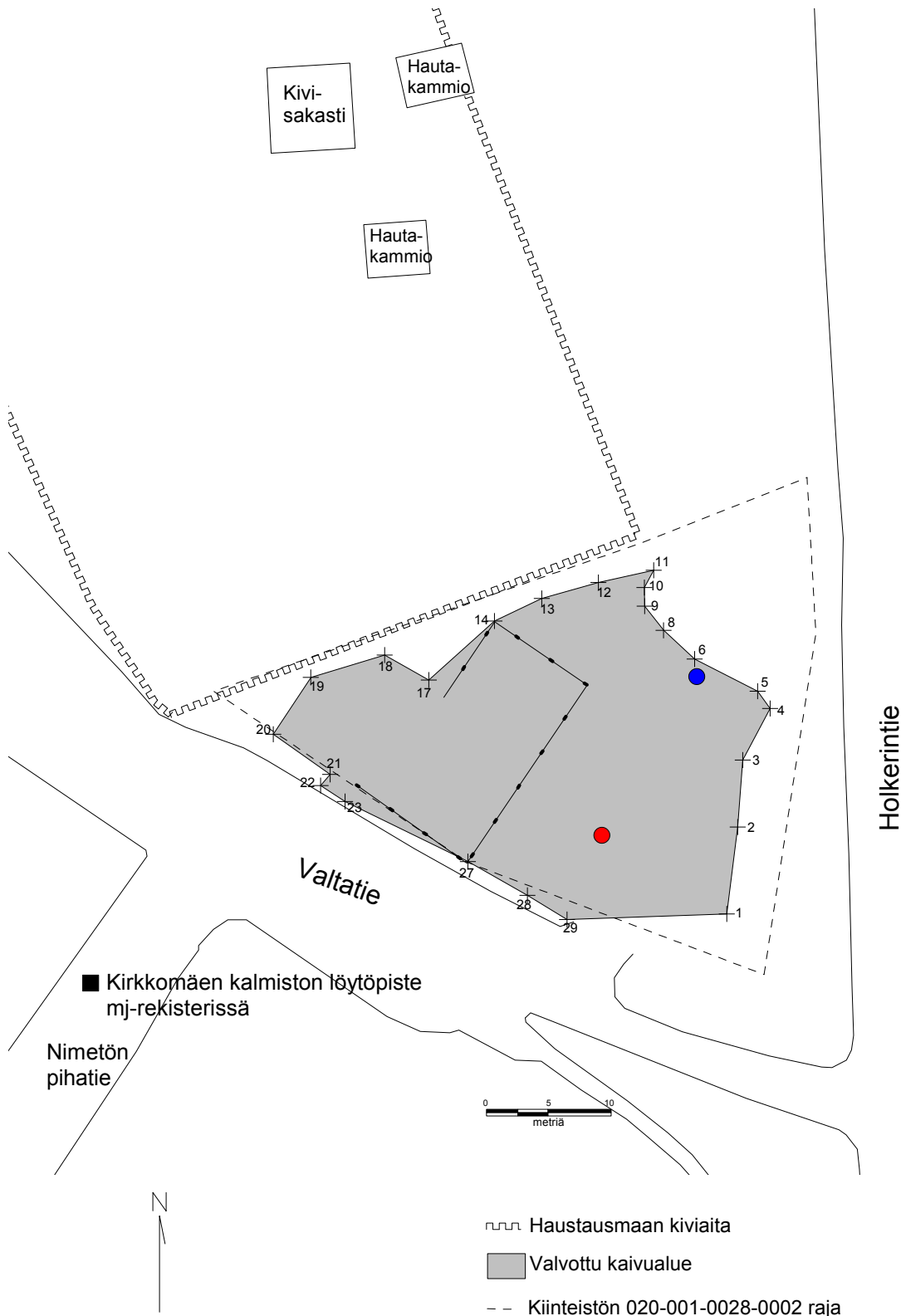
Hiekkanen, M. 2007. *Suomen keskiajan kivikirkot*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Suvanto, P. 1954. *Akaan historia* II. Toijalan kauppalan, Kylmäkosken ja Viialan kuntien sekä Akaan, Kylmäkosken ja Viialan seurakuntien yhteinen historiatoimikunta.

Suvanto, S. 1954. *Akaan historia* I. Toijalan kauppalan, Kylmäkosken ja Viialan kuntien sekä Akaan, Kylmäkosken ja Viialan seurakuntien yhteinen historiatoimikunta.

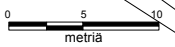
Digikuvaluettelo

AKDG 4253:	Aihe	pvm	Kuvaaja
1	Liikerakennus sokkeliä myöten purettuna, kellarin ollessa vielä pystyssä. Kuvattu länsiluoteesta.	29.6.	J. Saipio
2	Rakennuksen ympäristöstä poistetaan multaista, suuria kiviä sisältävää täyttömaata. Kuvattu lounaasta.	29.6.	J. Saipio
3	Täytemaankerroksen savista pohjaa rakennuksen koillisnurkalla. Kuvattu kellarin katolta, lounaasta.	29.6.	J. Saipio
4	Täytemaankerroksen savista pohjaa rakennuksen koillisnurkalla, koillisesta.	29.6.	J. Saipio
5	Täytemaakerroksen alta esiin tulevaa ruskeaa savimaata rakennuksen itälaidalla. Kuvattu etelästä.	29.6.	J. Saipio
6	Maanpoistoa kiviainan läheisyydestä rakennuksen pohjoispuolella. Kuvattu lounaasta.	29.6.	J. Saipio
7	Kiviainan vierustaa konekaivun pohjasyvyydessä rakennuksen pohjoispuolella, kaakosta.	29.6.	J. Saipio
8	Kiviainan itänurkan tienoo konekaivun pohjasyvyydessä, kaakosta.	29.6.	J. Saipio
9	Maanpoistoa kaivualueen pohjoislaidalla, kaivon länsipuolella. Kuvattu lounaasta, kellarin katolta.	29.6.	J. Saipio
10	Maanpoistoa tontin eteläosassa, vesijohdon sulkuventtiilin ympäristössä. Kuvattu lounaasta.	29.6.	J. Saipio
11	Hiekkaista täyttösoraa tontin itälaidalla, kaivon eteläpuolella. Kuvattu lounaasta.	29.6.	J. Saipio
12	Resenttiä roskaa sisältävää täyttömaata kaivualueen koillisnurkassa, kaivon itäpuolella. Kuvattu etelästä.	30.6.	J. Saipio
13	Kaivon ja vesijohdon sulkuventtiilin välinen kaivanto leikkaa luontaisen savikerroksen tontin itäosassa. Kuvattu lännestä.	30.6.	J. Saipio
14	Luontainen savikerros tontin itäosassa konekaivun pohjasyvyydessä, etelästä.	30.6.	J. Saipio
15	Tontin kaakkoisosa konekaivun pohjasyvyydessä, pohjoisesta.	30.6.	J. Saipio
16	Näkymä Valtatie 11:sta Akaan kivasakastille etelästä, purettuna sokkelin ollessa vielä lähes kokonaan paikallaan.	30.6.	J. Saipio
17	Sokkelin länsinurkka ennen purkamista, idästä.	30.6.	J. Saipio
18	Sokkelin länsinurkka ennen purkamista, kaakosta. Taustalla kiviä ja sakasti. Sortunut kohta aittaa näkyy samassa linjassa sakastin kanssa.	30.6.	J. Saipio
19	Kiviainan eteläosa sokkelin poistamisen jälkeen, lounaasta.	30.6.	J. Saipio
20	Kiviainan eteläosa sokkelin poistamisen jälkeen, kaakosta.	30.6.	J. Saipio
21	Jäljelle jätetty osa rakennusta, kaakosta.	30.6.	J. Saipio

■ Kirkkomäen kalmiston löytöpaikka
mj-rekisterissä

Nimetön
pihatie

- ⌘ Haustaumaan kiviaita
- Valvottu kaivualue
- - Kiinteistön 020-001-0028-0002 raja
- Pystyyn jätetty sokkelin seinämä
- Vesijohdon sulkuventtiili
- Kaivo

Akaan kivi-sakasti (1000002014)
Jarkko Saipio 2015
Yleiskartta
Piirt. ja digit. Jarkko Saipio 2015,
pohjana Akaan kaupungin pohjakartta
MK 1:500
Koordinaatisto: ETRS-GK24
Korkeus: N2000

- + Valvotun kaivualueen reunapiste
- 4: P=6783980,111 I=24492996,350 Z=89,054
- 11: P=6783990,674 I=24492986,597 Z=90,318
- 20: P=6783976,244 I=24492956,962 Z=92,084
- 29: P=6783962,605 I=24492980,976 Z=90,700

Holkerintie

Valtatie

Kivi-
sakasti

Hauta-
kammio

Hauta-
kammio